

Mikroelektronika és technológia, VI. sz gyakorlat

Mérések a CMOS IC gyártási eljárás ellenőrzésére

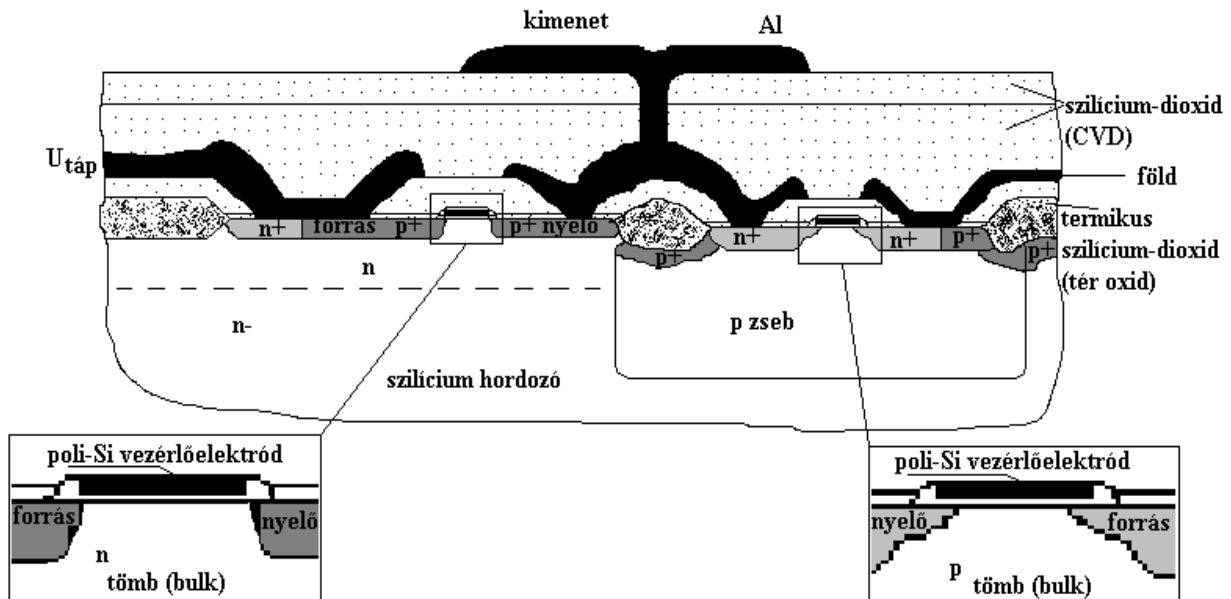
Célkitűzés:

A gyakorlat célja a CMOS IC-k viselkedésének megismerése, kapcsolat keresése az eszköz tulajdonságok és a technológia között, ezen keresztül a MOS rendszerek technológiájának és fizikai viselkedésének mélyebb megértése.

A méréshez szükséges elméleti ismeretek:

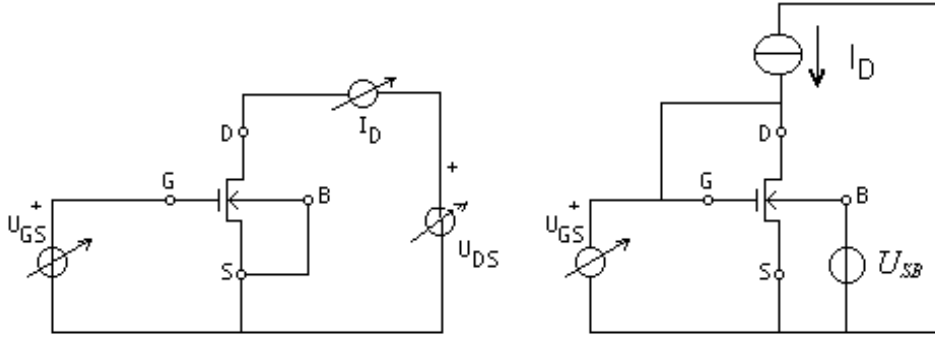
MOS tranzisztorok

Attól függően, hogy az MOS tranzisztor csatornájában az áram vezetését elektronok, vagy lyukak végzik, beszélünk elektronvezetéses (NMOS), vagy lyukvezetéses (PMOS) tranzisztorról. A korszerű CMOS integrált áramkörökben növekményes NMOS és PMOS tranzisztorok egyaránt megtalálhatók. Egy CMOS IC keresztmetszeti képét mutatja az 6.1. ábra.

6.1. ábra. CMOS integrált áramkör (inverter) keresztmetszeti képe a p és n csatornás MOS tranzisztorok kinagyított szerkezetével. A polikristályos szilíciumból készült vezérlőelektrodák azonos potenciálban vannak, ezeket a tömbtől néhány száz nm vastagságú SiO_2 réteg választja el

A MOS tranzisztor karakterisztikáit először $U_{SB}=0V$ esetén, a 6.2. ábra szerinti kapcsolásban vizsgáljuk

6.2.ábra. Mérőkapcsolások NMOS tranzisztorhoz. Baloldalon a kimeneti és transzfer karakterisztika meghatározására alkalmas kapcsolás: a vezérlőelektród és a nyelő feszültsége beállítható, eredmény az adott munkaponthoz tartozó nyelő áram. Jobb oldalon a küszöbfeszültség meghatározására alkalmas kapcsolás: az áramgenerátor a tranzisztor kinyitásaig emeli a nyelő és a hozzákapcsolt vezérlőelektród potenciálját.

A MOS tranzisztor karakterisztikáit viszonylag egyszerű matematikai összefüggések írják le. Ha a forrás és a nyelő közötti feszültség kicsi (u.n. trióda tartomány, $U_{DS} < U_{GS} - V_T$), akkor

$$I_D = \frac{W}{L} \mathbf{m} C_{ox} \left[(U_{GS} - V_T) U_{DS} - \frac{U_{DS}^2}{2} \right], \quad (6.1)$$

ahol V_T a *küszöbfeszültség* (küszöbfeszültség), amit technológiai paraméterek és a munkaponti beállítás (U_{SB} feszültség) határoz meg, W az inverziós csatorna szélessége, L az inverziós csatorna hossza, C_{ox} a vezérlő elektróda felület egységre eső kapacitása, $\mathbf{m}$ a töltéshordozók mozgékonyasága az inverziós csatornában, a $W C_{ox} \mathbf{m} L$ szorzat az *áramkonstans*.

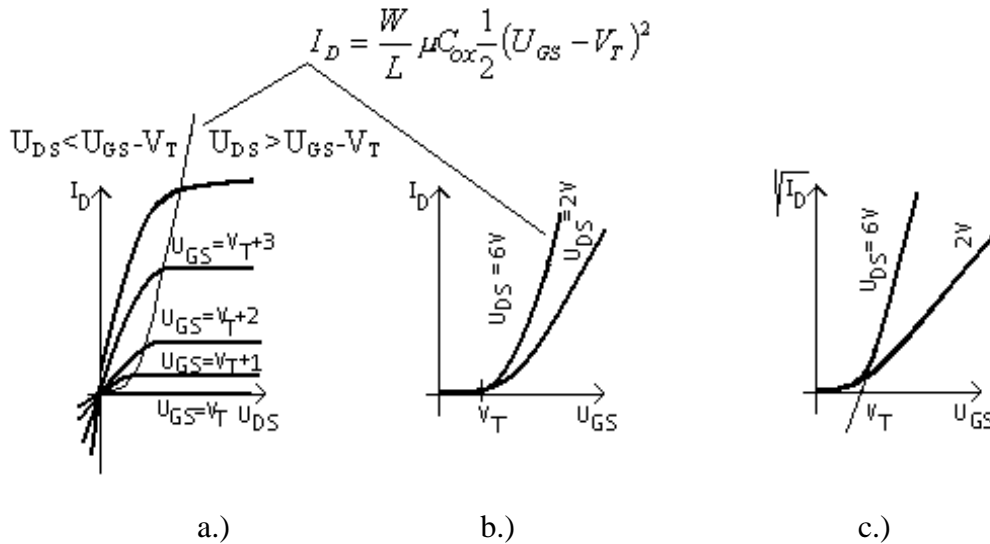
Ha a forrás és a nyelő közötti feszültség nagy (telítési tartomány, $U_{DS} > U_{GS} - V_T$), akkor

$$I_D = \frac{W}{L} \mathbf{m} C_{ox} \frac{1}{2} (U_{GS} - V_T)^2. \quad (6.2)$$

A kimeneti ($U_{DS} - I_D$) és transzfer ($U_{GS} - I_D$) karakterisztikákat a 6.3. ábra mutatja. A kimeneti karakterisztikasereg (a.) U_{GS} -sel paraméterezett mezőjébe berajzolhatók az $U_{DS} = U_{GS} - V_T$ egyenlőséget kielégítő pontok, ami egyenértékű az $U_{DS} = U_{GS} - V_T$ behelyettesítésével a 6.1 összefüggésbe. Ez a kimeneti karakterisztika-sereggel összerajzolva megadja a trióda tartomány és a telítési tartomány közötti határt.

A transzfer ($U_{GS} - I_D$) karakterisztika (6.3. ábra, b.) a telítési tartományban egy négyzetes parabola, amely V_T -nél simul az U_{GS} tengelybe. Kis U_{DS} esetén (a trióda tartomány elején) a transzfer karakterisztika egyenessé fajul, az eszköz vezérelhető ellenállásként viselkedik, a kimeneti vezetési értéke és az I_D áram egyaránt $U_{GS} - V_T$ -vel arányos. A küszöbfeszültség alatti tartományban az áram közel zérus. (Pontosabb mérés és analízis az U_{GS} -sel exponenciálisan csökkenő áramot mutat a küszöbfeszültség alatti tartományban.)

A tranzszer ($U_{GS}-I_D$) karakterisztikát négyzetgyökös I_D skálázással ábrázolva (6.3. ábra, c.) a telítési tartományban egyenes adódik, amely $I_D=0$ értékre extrapolálva pontosan kijelöli V_T értékét.

6.3.ábra. MOS tranzisztor kimeneti (a.) és transzfer (b.c.) karakterisztikái

A tömbre (bulk) kapcsolt feszültség hatása

A forrás (source) és a nyelő (drain) között kialakuló csatornában a mozgásra képes töltéshordozók számát az oxidon keresztül a vezérlő elektród (gate) és a csatorna közötti potenciál befolyásolja.

A tömb (bulk) szerepe sok tekintetben hasonló a gate szerepéhez. Szokták is back-gate-nek (hátsó gate-nek) nevezni. Vizsgálatainkat most NMOS tranzisztor, azaz n-típusú csatorna esetében végezzük (p-típusú hordozó, n+ forrás és nyelő tartomány).

Ha a csatorna már kialakult, (azaz $U_{GS} > V_T$), akkor a csatornához képest pozitívabb U_{GS} hatására nő a csatornában levő mozgásra képes elektronok száma, azaz nő az I_D áram, ha U_{GS} negatívabb, akkor csökken I_D .

Hasonlóképen, ha a tömb (bulk) potenciálját a forráshoz képest negatívabbá tesszük, akkor csökken az I_D drain áram. A jelenséget tekinthetjük úgy is, hogy negatívabb tömb (bulk) potenciál hatására megnő a (V_T) küszöbfeszültség.

Általánosságban a MOS tranzisztorok küszöbfeszültségének U_{SB} függésére a legegyszerűbb fizikai magyarázat úgy adódik, ha a forrás és az inverziós csatorna tartományt valamint a tömb félvezetőt egy PN átmenetként kezeljük. A forrás és a tömb közé (záró irányú) feszültséget kapcsolva a kiürített rétegeknek mindkét oldalon meg kell növekedniük, ami azt jelenti, hogy a mozgékony töltéseket tartalmazó térrészek távolabb kerülnek egymástól. Ez a forrás és a tömb között a szokásos módon végbemegy, az inverziós csatorna és a tömb viszonylatában azonban a kiürített réteg csak a tömb felé nő, az inverziós oldalon viszont csökken a mozgékony töltések sűrűsége. Ezt a csökkenést csak egy nagyobb vezérlőelektróda feszültség kompenzálhatja, vagyis megnő az eszköz küszöbfeszültsége. Azonos töltésű inverziós réteget feltételezve az a megfontolás is helyes, hogy a tömbben megnövekedett kiürített réteg töltését a nagyobb vezérlőelektróda töltés (feszültség) kompenzálja.

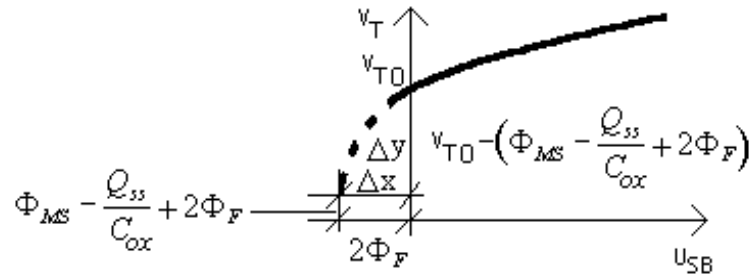
A küszöbfeszültség:

$$V_T = \Phi_{MS} - \frac{Q_{ss}}{C_{ox}} + 2\Phi_F + \frac{\sqrt{2e_s q N_a}}{C_{ox}} \sqrt{2\Phi_F + U_{SB}} \quad (6.3)$$

ahol N_a a szubsztrát adalékkoncentrációja, Q_{ss} a felületi állapotokon tárolt töltés, Φ_{MS} a kontaktpotenciál, Φ_F a Fermi potenciál, ϵ_s a szilícium dielektromos állandója, q az elemi töltés. A küszöbfeszültség U_{SB} függésének erősségét a K_B bulk állandó jellemzi:

$$K_B = \frac{\sqrt{2e_s q N_a}}{C_{ox}} \quad (6.4)$$

A (6.3) összefüggést mutatja a 6.4 ábra.

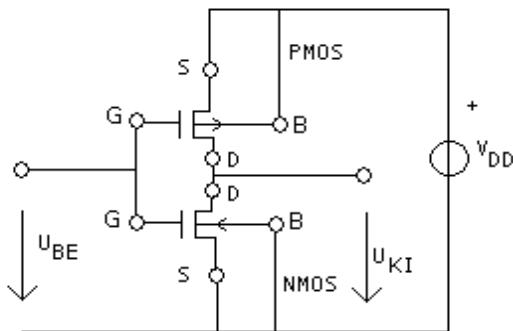

6.4. ábra. A küszöbfeszültség függése a bulk előfeszítésétől. V_{T0} a 0 voltos U_{SB} feszültség esetén mérhető küszöbfeszültséget jelenti.

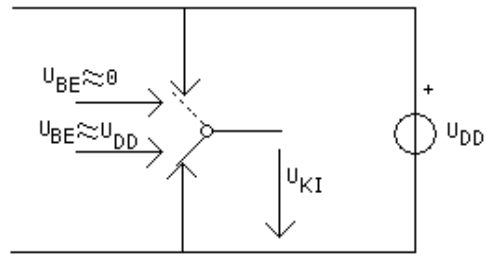
Vigyázat! A gate nincs közvetlen kapcsolatban a csatornával, közöttük van a szigetelő oxid, ezért a gate árama elhanyagolhatóan kicsi. Ezzel szemben a p típusúra adalékolt tömb (bulk) és a csatorna kapcsolatát egy olyan pn átmenetnek tekinthetjük, ahol az n oldal a csatorna. Ebből következik, hogy a tömb potenciálja a csatornáéhoz képest nem lehet pozitív (legfeljebb csak néhány tized V), különben kinyit a tömb-csatorna (és a tömb-forrás) átmenet, ami megzavarja a normál működést. A 6.4. ábrán szaggatottal jelölt tartomány tehát teljes egészében nem mérhető ki.

A CMOS inverter

A CMOS logikai áramkörök alapáramköre az 6.5. ábrán látható CMOS inverter. A 6.6. ábra a CMOS inverter legegyszerűbb helyettesítő képét mutatja. Az ábra szerint a CMOS invertert egy olyan Morse-kapcsolóval helyettesíthetjük, amely az inverter kimeneti pontját 0V-ra, vagy U_{DD} -re kapcsolja, a bemenetre adott jel logikai szintjének megfelelően. Az is látható, hogy statikus körülmények esetén, (azaz, ha $U_{BE}=0V$, vagy U_{DD}), a CMOS inverter keresztirányú árama elhanyagolhatóan kicsiny, hiszen statikus körülmények esetén az NMOS, vagy a PMOS tranzisztorok közül az egyik biztosan zárt állapotban van.

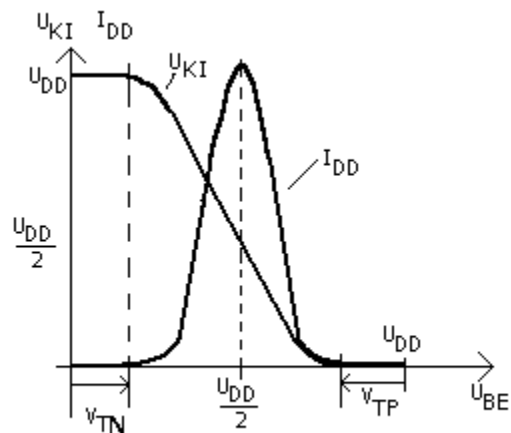

6.5. ábra. CMOS inverter

6.6. ábra. CMOS inverter helyettesítőképe

A 6.7. ábra a CMOS inverter transzfer karakterisztikáját mutatja, valamint a tápáramfelvétel (I_{DD}) és a bemeneti feszültség közötti kapcsolatot. Látható, hogy ideális körülmények esetén (azaz, ha optimális technológiai feltételek mellett az NMOS és PMOS tranzisztorok karakterisztikája a feszültségek és áramok előjelétől eltekintve közel megegyezik, és az inverter terheletlen) az átkapcsolási transziensek során fellépő tápáramfelvétel maximuma $U_{BE} = \frac{1}{2}U_{DD}$ -nél jelentkezik. Azonos abszolút értékű küszöbfeszültségek esetén ehhez az elektron-, és lyukmozgékonyságok arányának megfelelően az NMOS-hoz képest szélesebb csatornájú PMOS tranzisztorok szükségesek.

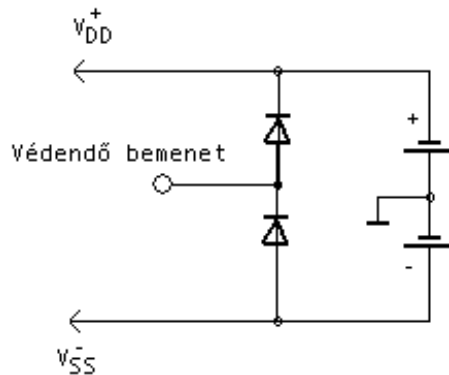
6.7. ábra. CMOS inverter transzfer karakterisztikája és tápáram felvétele

A MOS eszközök védelme

A MOS eszközök statikus karakterisztikáinak felvétele elvileg a bipoláris eszközökhöz hasonló módon történik, azonban a mérési elrendezés kialakításánál és a mérés elvégzésénél jóval körültekintőbben kell eljárni. A fő problémát a MOS eszközök statikus töltésekkel szembeni érzékenysége okozza. Ennek oka, hogy a vezérlőelektródáról gyakorlatilag nem lehetséges a töltések eltávoztása a tömb felé.

A leggyakrabban használt megoldás szerint vagy az eszközbe (pl. IC-be, vagy diszkrét MOS tranzisztorba) beépített diódákkal, vagy a mérőáramkörbe beépített védődiódákkal biztosítjuk, hogy a belső potenciálok a tápfeszültség tartományban, azaz a V_{SS} és V_{DD} között maradjanak.

A mérőáramkörbe épített védődiódákkal a bemeneteket mindenképpen védeni kell, de fokozott védelmet érhetünk el, ha a mérendő IC minden lábát két-két védődiódával "megfoglaljuk" a 6.8 ábra szerint:

6.8 ábra A MOS eszközök statikus töltésekkel szembeni védelme

Természetesen, a mérési program kidolgozásakor ügyelni kell arra, hogy a védődiódák ne hogy kinyissanak.

Útmutató a felkészüléshez:

A gyakorlatra ismerni kell a MOS szerkezeteken különféle előfeszítések során kialakuló töltéseloszlásokat, a térerőket és a potenciálok (energia-sávdiagramokat), a CMOS technológia alapvető vonásait, az N és P csatornás MOS tranzisztorok működésének fizikai alapjait, az elektródákra adható előfeszítéseket, működési tartományokat.

Könyv, jegyzet:

Valkó-Tarnay-Székely: Elektronikus eszközök J5-1367,
447-454.,461-500.o.

Dr.Mojzes Imre (szerk.), Mikroelektronika és elektronikai technológia, Műszaki Könyvkiadó,
1995. 144-151.o.

Internet oldalak: <http://jas.eng.buffalo.edu/applets/index.html>,
<http://ece-www.colorado.edu/~bart/book/>

A felkészülést ellenőrző kérdések:

1. Hasonlítsa össze a PN átmenetes FET és a MOS FET eszközöket!
2. A MOS kapacitás inverziós rétege a kisebbségi töltéshordozók élettartamánál több nagyságrenddel hosszabb idő (~1 sec) alatt épül fel. Miért lehetséges mégis a MOS tranzisztor bekapcsolása ns alatti időállandóval?
3. Rajzolja fel egy növekményes, n-csatornás MOS tranzisztor keresztmetszeti képét!
4. Rajzolja fel egy növekményes, p-csatornás MOS tranzisztor keresztmetszeti képét!
5. Rajzolja fel egy MOS tranzisztor transzfer karakterisztikáját!
6. Írja fel egy, a telítéssel tartományban működő növekményes, NMOS tranzisztor transzfer karakterisztikáját leíró egyenletet!
7. Hogyan függ egy MOS tranzisztor I_D árama a W/L viszonytól?
8. Rajzolja fel egy növekményes, NMOS tranzisztor kimeneti karakterisztikáját!
9. Ábrázolja a V_T küszöb feszültség és az U_{SB} feszültség kapcsolatát!
10. Egy NMOS tranzisztor esetében hogyan változik a V_T küszöb feszültség, ha a bulk potenciálja a source-hoz képest negatívabbá válik?
11. Rajzolja fel egy CMOS inverter
  - a.) keresztmetszetét vázlatosan,
  - b.) kapcsolási rajzát,
  - c.) transzfer karakterisztikáját
  - d.) tápáramfelvétel - bemeneti feszültség kapcsolatát!
12. Milyen (eszközfizikai és technológiai) okok eredményezhetik a CMOS inverter transzfer karakterisztikájának aszimmetriáját?
13. Elsősorban mivel szemben kell a MOS eszközöket védeni?
Rajzoljon fel egy szokásos, védődiódákkal történő védelmet.

Mérőeszközök:

Az Elektronikus Eszközök Tanszékén kifejlesztett, IBM PC-vel vezérelhető programozható mérésvezérlő állomás, amelynek részei:

-a PMU0 és PMU1 (Programable Measuring Unit) jelzésű mérő egységek, amelyek segítségével programból feszültséget, vagy áramot kényszeríthetünk a vizsgált kétpólusra, miközben mérjük (beolvassuk) az átfolyó áramot, vagy a megjelenő feszültséget,

-a DVM0 és DVM1 jelzésű, Digitális Voltmérőként használható két mérőegység, amelyek segítségével beolvashatjuk valamely kétpóluson megjelenő feszültséget.

A mérőállomás működtetésére szolgáló program ismertetője letölthető a www.eet.bme.hu/publications/e_books/labor/pmu.pdf címről.

További műszerek:

HM 8040 tip. hármas tápegység

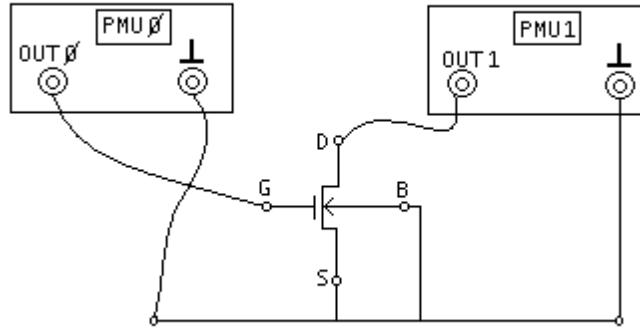
HM 8011-3 digitális multiméter

GANZUNIV-3 analóg kéziműszer

A méréseket MOS technológia ellenőrző (test) chipen végezzük.

Feladatok, az eredmények kiértékelése:

1. Küszöbfeszültség és áramkonstans meghatározása

6.9. ábra

Ábrázolja a kimeneti karakterisztikát és a transzfer karakterisztikát. Az utóbbit úgy is, hogy a függőleges tengelyen az áram négyzetgyökét ábrázolja!
 Számítsa ki a küszöbfeszültség (V_T) és az áramkonstans értékét!
 Vizsgálja meg, hogy négyzetes jellegű-e a transzfer karakterisztika!

2. A w/L viszony hatásának vizsgálata.

A mérésvezető által kijelölt két különböző tranzisztoron határozza meg az áramkonstansok értékét, majd a két tranzisztor W/L viszonyainak arányát vesse össze a tranzisztorok fényképeiről leolvasható geometriai adatokkal!

3. Bulk állandó meghatározása

Az alábbi kapcsolásban vegye fel az NMOS tranzisztor $V_T(U_{SB})$ karakterisztikáját $U_{SB} = -0.5$ +0.5 V tartományban, valamint 1V, 4V és 9V esetében! A nyelőhöz csatlakozó áramgenerátor $I_D=1\mu A$ áramot kényszerítsen.

Ábrázolja az így kapott $V_T(U_{SB})$ függvénykapcsolatot, illesszen a mérési pontokra a 6.3. függvénykapcsolatnak megfelelő parabolát, majd az így kapott ábrából olvassa le a Fermi-potenciált (Φ_F) és számítsa ki a bulk-állandót! A bulk állandó a 6.4. ábra és a 6.3 összefüggés alapján ($U_{SB} = 0$ esetre átrendezve) egyszerűen kiszámítható:

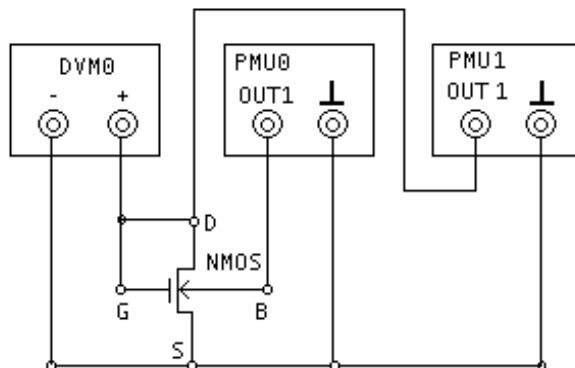
$$K_B = \frac{\sqrt{2e_s q N_a}}{C_{ox}} = \frac{V_{T0} - 2\Phi_F - \left(\Phi_{MS} - \frac{Q_{ss}}{C_{ox}} \right)}{\sqrt{2\Phi_F}} = \frac{\Delta y}{\sqrt{\Delta x}} \quad (6.5)$$

Számítsa ki a tömb N_a adalékkoncentrációját! Ehhez a bulk állandó értéke és a felület egységre eső kapacitás ismerete szükséges, de egy gyors, bár kevésbé pontos becslés adható a Fermi potenciál alapján is:

$$\Phi_F = \frac{kT}{q} = \ln \frac{N}{n_i} \quad (6.6)$$

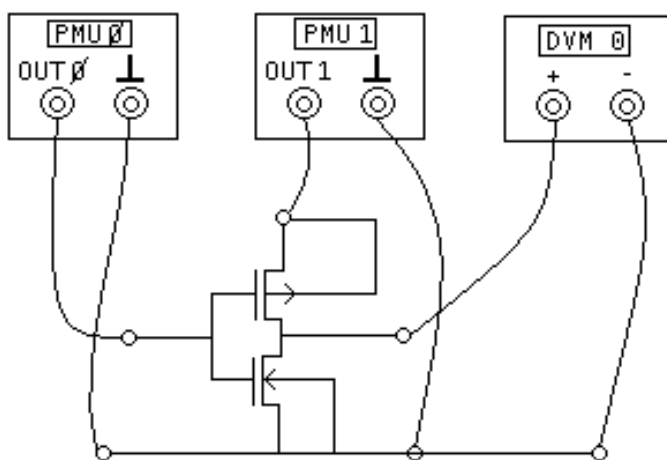
(Az intrinsic koncentrációhoz képest minden nagyságrend adalékolás növekedés 60 mV növekedést okoz Φ_F értékében.)

6.10. ábra. Kapcsolás a bulk hatás vizsgálatához

4. CMOS inverter vizsgálata

Az alábbi mérési elrendezés mellett vegye fel és ábrázolja egy CMOS inverter ($U_{KI}-U_{BE}$) transzfer karakterisztikáját ($U_{SB} = 0V$ feltétel mellett), valamint a tápáram felvétel - bemeneti feszültség ($I_{DD}-U_{BE}$) függvénykapcsolatokat.

6.11. ábra. Mérési elrendezés CMOS inverter vizsgálatához

Az ábrázolást közös lin-lin koordináta-rendszerben végezze!

A mérés alapján vizsgálja meg:

- milyen kapcsolatot található a tápáramfelvétel és a küszöbfeszültségek között,
- $U_{BE} = \frac{1}{2} U_{DD}$ esetén mennyi az U_{KI} értéke, azaz az NMOS és a PMOS tranzisztorok megvalósításának eltérő technológiai feltételei mellett mennyire sikerült szimmetrikus transzfer karakterisztikát elérni,
- a mért ($I_{DD} - U_{BE}$) függvénykapcsolat alapján mennyire különböznek a NMOS és a PMOS tranzisztorok küszöbfeszültségeinek abszolút értékei.